

Een puzzel van duizend-en-één stukjes

Historica Els Kloek over 1001 Vrouwen en over haar nieuwe boek Kenau en Magdalena

Joke Corporaal

Ze is vrouwenhistorica, met nadruk op het tweede woorddeel. Geen biografie, 'daar heb ik het geduld niet voor'. 'Biografen mogen zichzelf best wat meer disciplineren', vindt Els Kloek. Een heel hoofdstuk over de voorouders gaat haar te ver. Ze weet waar ze het over heeft. In het omvangrijke 1001 Vrouwen uit de Nederlandse geschiedenis, waarvan zij hoofdredacteur is en waarvoor ze zelf ook heel wat lemma's schreef, moet in weinig woorden veel verteld worden. Het boek werd, met 16.000 verkochte exemplaren in één jaar tijd, een groot succes. En dat terwijl het eigenlijk het resultaat van een mislukking was.

'Ik zit het hier nu stralend te vertellen, maar het was natuurlijk heel vervelend,' vertelt Kloek in haar woonkamer in Amsterdam Zuid. Op tafel ligt een folder van uitgever Vantilt, die in maart haar nieuwe boek uitgeeft: *Kenau & Magdalena. Vrouwen in de Tachtigjarige Oorlog*. Kloek vertelt inderdaad met een aanstekelijk enthousiasme. Over het papier van *1001 Vrouwen*, roze dundruk, dat speciaal voor het boek ontworpen is door papierfabriek Schut. Hoe krijg je anders bijna een miljoen woorden in een boek, zonder dat dat boek loodzwaar wordt? Over het fraaie ontwerp van Irma Boom, de compactheid en de mooie illustraties. En over het toch nog onverwachte

succes. De website van het Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland, waarvan *1001 Vrouwen* een neerslag is, bestond namelijk al tien jaar. Een triomf van het boek in een digitaal tijdperk.

Oude verhalen afstoffen

'Ik ben in de jaren zeventig in de vrouwen-geschiedenis terecht gekomen. Toen ik promoveerde, in 1990, had ik het eigenlijk wel een beetje gezien. Vrouwenstudies gingen steeds meer de filosofisch-beschouwelijke kant op, met het deconstructie-denken, gender, en weet ik wat allemaal, en daar was ik niet zo in geïnteresseerd'. Kloek ex-

Els Kloek (foto: Stef Verstraaten)

cuseert zich bijna, want het is niet *bon ton* om kritisch te zijn over het academisch ver-
toog. 'Ik vind het veel leuker om in oude
archieven te grasduinen en oude verhalen
af te stoffen.' Over aandacht voor haar
werk heeft ze niet te klagen. Haar boek
*Vrouw des huizes. Een cultuurgeschiedenis
van de Hollandse huisvrouw* (2009) haalde
een derde druk en werd genomineerd voor
de Libris Geschiedenis Prijs. Daarvoor
werkte Kloek al jaren aan een handboek
over de Nederlandse geschiedenis, ditmaal
met vrouwen op de voorgrond. 'Maar daar
ben ik in vastgelopen. Na een jaar of vier
zat ik nog steeds pas in 1560. Wel had ik al
de namen verzameld van heel veel vrou-
wen die een plekje in dat handboek voor de
Nederlands geschiedenis zouden moeten
krijgen.' Dat werd de groslijst voor *1001*

Vrouwen. De opkomst van internet, en
Kloeks wens om 'korte stukjes over vrou-
wen' te verzamelen en online te zetten,
deden de rest.

Puzzel

Een paar weken voor het boek zou verschij-
nen, nam de pers al contact met Kloek
op. 'Toen zei ik tegen die journaliste van
NRC: "Jeetje, het lijkt wel of het een hit
gaat worden". "Het is al een hit!" zei ze.'
En dat klopte, binnen een week was de
eerste druk van vijfduizend exemplaren
uitverkocht. Wat maakt *1001 Vrouwen* zo
populair bij een breed publiek? Kloek weegt
haar woorden voorzichtig. 'We – want we
hebben het boek met meer dan driehon-
derd mensen gemaakt – we zeggen niet
wat mensen moeten denken. Het is een
niet-verplichtend boek waarmee mensen
zelf aan de slag kunnen. Als ze willen zeg-
gen: wat een takkewijven, prima! Het zijn
geen rolmodellen, en dat is bevrijdend. Ook
kunnen de lezers zelf allemaal dwarsver-
banden leggen of patronen ontdekken.
Of zich afvragen of het echt deze duizend
moesten zijn. Ik heb het als een puzzel van
duizend-en-één stukjes gelegd. En dat is
misschien het statement dat ik heb willen
maken: dit is mijn bijdrage aan de vrou-
wengeschiedenis.' Kloek ziet het project als
haar geesteskind en financierde de uitgave
door lezers vrouwen te laten 'adopteren',
geen gebruikelijke strategie in academische
kringen. Daar kreeg het boek amper aan-
dacht. Het toont volgens Kloek aan dat het
academische vertoog steeds verder verwij-
derd raakt van het brede publiek. 'Je moet
in academia eigenlijk van te voren al weten
wat de uitkomsten van je onderzoek zijn.

Verder moet alles gepubliceerd worden in *peer reviewed* tijdschriften in het Engels. Ik heb daar alle begrip voor, maar ik heb tot nu toe altijd nog een niche voor mezelf kunnen vinden om me daaraan te onttrekken.' Wel vindt ze het jammer dat de kloof tussen wetenschap en geschiedenis voor een groot publiek steeds groter wordt: 'NWO [Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek, de grootste subsidieverstrekker van wetenschappelijk onderzoek in Nederland, red.] praat graag over valorisatie en disseminatie van onderzoek. Zorg dan eerst maar eens dat je je biografisch erfgoed op orde hebt!'

Zelfplagiaat

Na jaren lang intensief samenwerken voor het Vrouwenlexicon en *1001 Vrouwen* wilde Kloek weer eens een project alleen uitvoeren. 'Ik wist dat er een speelfilm over Kenau zat aan te komen, en ik wilde altijd nog eens wat over vrouwen in de Tachtigjarige Oorlog schrijven'. Dat werd *Kenau en Magdalena*. Het boek verschijnt, achteraf toevallig, op dezelfde dag waarop de film gaat draaien. Een roman van Tessa de Loo, gebaseerd op het filmscript, zag in november al het licht. In roman en film heeft Kenau een dochter, Katelijne, die op de brandstapel eindigt. 'Nou, *quod non*, maar dat is dus het verhaal van de film,' zegt Kloek beslist. Ze vindt het wel een beetje jammer dat de filmmakers zich niet meer hebben gebaseerd over wat er wél bekend is over het leven van Kenau. Haar levensverhaal vertoont weliswaar veel gaten, maar Kenaus dochters waren om te beginnen ten tijde van de belegering van Haarlem tien jaar ouder dan in de film. Kloek publi-

ceerde al eerder een boek over haar. 'Ik heb natuurlijk wel een beetje zelfplagiaat gepleegd, zoals dat tegenwoordig heet, want ik had al heel wat liggen over Kenau en ook over Magdalena Moons. Dat heb ik bewerkt, omdat ik er nu toch anders tegenaan kijk dan tien jaar geleden.'

Keukenraam

Kloek wilde weten hoe het was om in een belegerde stad opgesloten te zitten. En om met legers mee te trekken. Daarvoor verdiepte ze zich in de krijgsgeschiedenis, niet een onderwerp waarmee veel vrouwen zich bezig hebben gehouden. Kloek: 'Razend interessant. Vooral het verhaal van Magdalena Moons ben ik beter gaan begrijpen. Vrouwen waren een onderdeel van de krijgsmachine. Magdalena Moons had een verhouding met de Spaanse bevelhebber Valdez. Dat maakt haar verhaal een stuk minder onwaarschijnlijk dan de negentiende-eeuwse historici ons willen doen geloven.' *Kenau en Magdalena* is volgens Kloek 'meer geschiedschrijving dan biografie', maar ze benadrukt: 'Ik vind dat geschiedschrijving over mensen moet gaan, en niet alleen over abstracties, grote lijnen en machtsverhoudingen.' En die geschiedschrijving vertoont wat vrouwen betreft volgens Kloek nogal wat witte plekken. 'Daar heb ik altijd een nogal simpele metafoor voor: als je aandacht aan vrouwen besteedt, dan krijg je een soort kijkje door het keukenraam. 'Oh, zat het zó,' denk je dan. Dat kun je ook doen door duizend-en-één mannen te kiezen, hoor, maar vrouwengeschiedenis heeft altijd nog een aspect van democratisering.'

'Leuk'

'Oh leuk.' Zo reageerden mensen wanneer Kloek vertelde dat ze werkte aan een boek over vrouwen in de Tachtigjarige Oorlog. 'Maar het is helemaal niet leuk. Het is gruwelijk. Het is echt de hel geweest, die aantal decennia daar in de zestiende eeuw.' Ze verbaast zich erover hoe de bloei in de Gouden Eeuw zo snel tot stand heeft kunnen komen, nadat het land grotendeels platgebrand en uitgemoord was. Kloek vergelijkt het leger in de zestiende eeuw met een plaag die over het land trok. Meisjes die in de handen van soldaten waren gevallen, konden hun leven soms nog redden door soldatenhoer te worden. Het gesprek komt daarmee al gauw op India en Syrië. Kloek: 'Wat dat betreft is het boek weer zo actueel.' Wat voor haar een openbaring was, was dat vrouwen een veel groter onderdeel van de krijgsmachine vormden, dan we nu denken. Ze merkte op dat er, onder meer door inspanningen van prins Maurits, vanaf de zestiende eeuw disciplineringsstendenzen in het leger optraden. Dat hield onder andere in dat vrouwen werden geweerd van de legerplaatsen, om beter grip op de manschappen te krijgen. 'Vrouwen hebben altijd iets van subversiviteit. En in dit geval zie ik wel hoe dat werkte.'

Portretten

Kloek plaatst zichzelf in de traditie van biografische woordenboekmakers. 'Ik vind dat echt een geweldig genre.' Ze vindt het erg jammer dat het *Biografisch Woordenboek*

van Nederland ter ziele is, en dat het erg lastig is om geld te vinden voor het Biografisch Portaal, dat Kloek heeft opgericht. 'Dat was een andere droom van mij, dat dat Biografisch Portaal zou uitgroeien tot het nieuwe biografische woordenboek van Nederland.' Kloek is, samen met portretfotograaf Koos Breukel, dan ook een grote pleitbezorger van een Nederlands equivalent van de National Portrait Gallery in London, want portretten bieden volgens haar een mooie kans om de Nederlandse geschiedenis te vertellen. Over een paar jaar moet bovendien een supplement verschijnen van *1001 Vrouwen*, over de twintigste eeuw. Van de groslijst van vrouwen uit de twintigste eeuw hebben namelijk lang niet allen een plek kunnen vinden in het boek, er staan er nog vijfhonderd op de lijst en er komen bovendien steeds nog vrouwen bij. Ook spelen er nog een aantal biografische discussies waarin, wat Kloek betreft, het laatste woord nog niet gezegd is. 'En dan ben ik met pensioen, en dan ga ik misschien de familiegeschiedenis van mijn moeder nog eens schrijven. Zij was wees en haar verhaal wil ik nog eens vertellen.' Kloek staat op: 'Dat zal ik je laten zien, dat is die kist, en die zit helemaal vol met spullen.' Op Kloeks werkkamer, die grenst aan de woonkamer, staat inderdaad een prachtige, zestiende-eeuwse kist vol familiefoto's en brieven. Maar dat ziet Kloek meer als een project voor zichzelf, als hobby, want 'het is op het ogenblik zó in de mode'. Om snel te schakelen naar: 'Wil je nog koffie, of wil je weg?'